

daha başka hatalara rastlanmaktadır. Meselâ Cüneyd b. Alâ b. Ebû Dehre üç ayrı isimle (Cüneyd b. Alâ b. Ebû Dehre, Humeyd b. Ebû Dehre, Humeyd b. Alâ, bk. II, 527; III, 221, 227) alınmıştır. Bazı râvilerin hocaları veya talebeleri bilinmediği için bu hususta ileride mâlumat elde edilebileceği düşüncesiyle onlara ayrılan yer boş bırakılmıştır.

İbn Ebû Hâtim "meçhul" terimini hem güvenilir olup olmadığı bilinmeyen, hem de uzak yörelerde bulunması sebebiyle tanınmayan râviler için kullanmıştır. Onun bir râvi hakkındaki "meçhul" hükmüne eğer bir başka cerh ve ta'dil âlimi iştirak etmemişse o râviyi meçhul saymamalıdır (Leknevî, s. 165-168). Hakkında cerh ve ta'dil ile ilgili bir görüş belirtmediği râviyi İbn Ebû Hâtim'in güvenilir saydığı, ayrıca bir münekkidin herhangi bir râvi hakkındaki kanaatini aynen naklettiği zaman da o görüşü benimsemiş olduğu kabul edilmiştir.

Müelliften önce yaşamış cerh ve ta'dil otoritelerinin bu konudaki görüşlerini ihtiva eden eser, daha sonra yazılan cerh ve ta'dil kitaplarına kaynak olmuştur. Nitekim Mizzî, *Teẖzîbü'l-Kemâl*'deki cerh ve ta'dil ile ilgili bilgileri İbn Ebû Hâtim'in bu eserinden aldığı söylemiştir.

el-Cerh ve't-ta'dil, Murad Molla Kü-tüphanesi (nr. 572, 1450), Köprülü Kütüphanesi (nr. 278) ve Dârü'l-kütübî'l-Misriyye (nr. 891-892) nüshalarını esas alan Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî tarafından tahkik edilerek dokuz cilt halinde neşredilmiştir (Haydarâbâd 1941-1953). Daha sonra bu neşirden birçok ofset baskı yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

el-Cerh ve't-ta'dil, Giriş; *Keşfü'z-zunûn*, I, 582; Leknevî, *er-Ref' ve't-tekmil*, s. 163-168, 389; Kettânî, *er-Risâletü'l-müsteṭrafe*, s. 147; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 278; Sezgin, *GAS*, I, 178-179; Addâb b. Mahmûd el-Hameş, *Ru-vâtü'l-hadis*, Riyad 1405, s. 36-45.

SELMAN BAŞARAN

CERİB

(جریب)

Hız. Ömer zamanından itibaren İslâm dünyasında kullanılan alan ve hacim ölçüsü.

Cerîb kelimesi "vadi" anlamında olup belirli büyüklükte bir arazi parçası için kullanılmıştır; çoğulu *ecribe* ve *cürbân*dir. İslâmiyet'in ilk dönemlerinde zirâf

toprakların ve emlakın ölçülmesinde, bilhassa haraç vergisinin tayininde resmî alan ölçü birimi olarak cerîbin büyük önemi vardı. Hz. Ömer'in Sevâd (Irak) bölgesindeki âmilleri haraç vergisi için toprakların ölçülmesinde cerîbi esas almışlar ve Sevâd'ın 36 milyon cerîb yüzölçümünde olduğunu tesbit etmişlerdir. Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler ve Abbâsîler'in ilk dönemlerinde de haraç vergisi yanında özellikle halife ve emirlerin *İktâ**larının miktarı da yine alan ölçüsü olarak cerîb kullanılmak suretiyle belirtilmiştir.

Mısırlı âlim Reyys, kaynaklarda yer alan çeşitli tariflere dayanarak bu ilk dönemdeki cerîbin büyüklüğünün 1366,0416 m² olduğunu ortaya koymuştur. Ona göre cerîb = 10 kasabe × 10 kasabe, kasabe = 6 arşın (zirâ), cerîb = 3600 arşın²'dir. Miktarları değişik çeşitli arşınlar arasında "zirâu'l-melik" veya "zirâu'l-Hâşimiyeti'l-kübrâ" diye bilinen ve 61.6 cm. olan arşının bu cerîb tarifi için esas alındığını uzun araştırması sonucunda bulan Reyys, cerîb = (61,6 cm. × 61,6 cm.) × 3600 = 1366,0416 m²'yi bulmuştur. Cerîbin kaynaklarda yer alan diğer tariflerinden de aynı sonuca ulaşmak suretiyle yazar bulduğu bu miktarın doğruluğunu teyit etmiştir.

İslâm dünyasında kullanılan diğer ölçü birimlerinde olduğu gibi cerîb de çeşitli devirlerde bölgelere göre değişik miktarlar ifade etmiştir. Meselâ XVII. yüzyılda 958 m² olan cerîbin 400 m² ile 1450 m² arasında değişen birçok mahallî kullanımına İran'da rastlanmaktadır. Osmanlı Devleti'nde 10.000 arşın muṛabba' araziye cerîb veya hektar denilirdi ve bir cerîb arazi 100 dönümden ibaretti.

Hız. Ömer zamanından itibaren cerîbin hacim (ağırlık) ölçüsü olarak da kullanıldığı görülmektedir. Halife fey* gelirlerinden müslüman olan herkese aylık iki cerîb ağırlığında yiyecek verilmesini kararlaştırmıştır. Cerîb halk arasında bir kimsenin ölümünü istemek anlamında, "Allah senin iki cerîbini kessin" şeklinde beddualarda da kullanılmıştır (Belâzürî, s. 564). Reyys hacim ölçüsü cerîbin miktarını da şöyle tesbit etmiştir: cerîb = 4 kafiz, kafiz = 12 sâ', sâ' = 2,75 litre, cerîb = 132 litredir. Hacim ölçüsü cerîbin 29,5 litre ile 138 litre arasında değişen çeşitli miktarları da hesap edilmiş ve bölgelere göre değişik ağırlıkları bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "crb" md.; *Tâcü'l-ʿarûs*, "crb" md.; *Feyyûmî*, *el-Mişbâhu'l-münîr*, "crb" md.; *Kâmus Tercümesi*, I, 168-169; Belâzürî, *Fütûḥ* (Müneccid), s. 564, ayrıca bk. İndeks; Kudâme b. Ca'fer, *Ḥarâc* (Zebîdî), s. 247, 248, 288, 338, 367, 368; İstahri, *el-Mesâlik* (Abdülâl), s. 94-96; Hârizmî, *Mefâtihu'l-ʿulûm*, Kahire 1342, s. 44-45; Maverdî, *el-Aḥkâmü's-sultâniyye* (trc. Ali Şafak), İstanbul 1396/1976, s. 165-166, 168, 170, 194-195, 229; *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye*, II, 437; M. Ziyâeddin er-Reyyis, *el-Ḥarâc fi'd-devleti'l-İslâmiyye*, Kahire 1957, s. 261-316; *el-Ḥâmûsü'l-İslâmî*, I, 596; W. Hinz, *el-Mekâyil ve'l-evzânü'l-İslâmiyye* (trc. Kâmil el-Aselî), Amman 1970, s. 61-62, 96-97; Mustafa Fayda, *Hız. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler*, İstanbul 1989, s. 45-51, 53-55, 59, 63, 79, 130; M. H. Sauvaire, "Matériaux pour servir à l'histoire la numismatique et de la métrologie musulmanes", *JA*, série VIII/VII (1886), s. 158-161; série VIII/VIII (1886), s. 485-488; "Cerîb", *İA*, III, 109.

MUSTAFA FAYDA

CERİD

(الجريد)

Tunus'un güneyinde Kâbis'ten (Gabes) batıya doğru Cezayir sınırına kadar uzanan coğrafi bölge.

Cerîd, şotu (sığ tuzlu bataklık) ve bu şotun kenarında Nefta, Tüzer (Tevzer), Üdiyân ve Hâmmeh vahaları ile ünlüdür. Cerîd şotu, deniz seviyesinden 16 m. yükseklikteki tuzlu araziden oluşan 4900 km²'lik bir alanı kaplar. Bazan bir tuz tabakası alttaki şuları örter. Cerîd şotunun doğuya uzanan kısmına Fecec adı verilir. Yağmurun az olmasına rağmen bölgede pek çok kaynak vardır. Halıkın geleneksel sulama usulü sayesinde kaynaklar vahalarda iyi değerlendirilmiştir.

Cerîd'in sınırları tarihî ve coğrafyacılara tarafından farklı şekillerde belirtil-

Cerid

miştir. Ya'kübî, Kastilya ismiyle zikrettiği bölgeyi Tüzer, Hämme, Takyûs ve Nefta vahalarıyla tanımlar. Bu tanımları İslâm coğrafyacılarının çoğu, özellikle Bekrî ve Yâkût da verir. Bölgenin Bilâdülcerîd (hurma ülkesi) veya kısaca Cerîd adıyla ilk defa VIII. (XIV.) yüzyılın ortalarında İbn Haldûn tarafından anıldığı görülür. İbn Haldûn Bilâdülcerîd'in sınırlarını, kuzeyde Kafsa ve şotların güneyine kadar uzanan Nefzâve bölgesini kapsayacak kadar genişletirken Vezzân ez-Zeyyâtî bu bölgeye Biskre, Kâbis ve Cerbe adasını da katar. Kastilya adı zamanla unutulmuştur. Nitekim 1517'de Tunus'u ziyaret eden Vezzân ez-Zeyyâtî Kastilya ismini hiç zikretmemiştir.

Nefta Berberîleri'nin oturduğu bu yer Romalılar zamanında bir koloni halinde idi. Bizans hâkimiyetinde iken Tüzer, Nefta ve Hämme'ye ulaşan ticaret yolları vardı. Bölge ilk defa 26 (647) yılında Abdullah b. Zübeyr, ikinci defa da 49'da (669) Ukbe b. Nâfi' tarafından fethedildi. Emevîler ve Abbâsîler zamanında Cerîd İfrîkiyye valiliğine bağlıydı. Tunus'ta Ağlebîler Devleti kurulunca (800) Cerîd de onların idaresine girdi. Hâricî-İbâzîler'in Kuzey Afrika'da görülmeye başladığı bu dönemde Cerîd halkı İbâzîliği seçti. Bölgede Levâte, Züvâre ve Miknâs adlı Berberî kabileleriyle Bizanslılar bulunuyordu. Fâtımî dâî'si Ebû Abdullah 298'de (910-11) Kastilya bölgesini kolayca hâkimiyeti altına aldı. X. yüzyılda Cerîd ahalisinin büyük bir kısmı İbâzî mezhebini benimsemişti. Bu dönemde bölgenin yıllık gelirinin 200.000 dinara çıkmış olması, halkın refah seviyesinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Halk, bölgeye hâkim olan hânedanların yönetimini ismen tanımakla birlikte muhtariyetini de muhafaza etmeye çalışmış ve Cerîd ailelerin hâkim olduğu meclisler tarafından yönetilmiştir.

Cerîd halkı XI. yüzyılda Zirîler'e karşı Hammâdîler'in himayesine sığındı, onlar da mahallî meclislere dokunmadılar. 445'te (1053) Cerîd, Fâtımîler'den Abîd b. Ebû'r-Reys idaresindeki Benî Riyâh tarafından tahrip edildi. Muvahhidler 1159-1160'ta bölgeye hâkim olunca mahallî meclislere son verdiler. Bu dönemde göçebe kabilelerden Benî Riyâh bölgeye yerleşmeye başladı. Benî Süleym'e mensup bazı kabileler de önce Cerîd'e, oradan da Bûne'ye göç ettiler. Bölgede Hâricîlik Vehbiyye ve Nekkâriyye adlı iki

grup arasındaki anlaşmazlık yüzünden XII. yüzyıldan itibaren zayıflamaya başladı. Bu sırada Sidî Ebû Ali en-Neftî ve onun yetiştirdiği sûfiler İslâmiyet'i yaymak için burada yoğun faaliyetlerde bulundular. Benî Gâniye Murâbitlar Devleti'ni yeniden kurmak isteyince Cerîd'i bir üs olarak kullandı. Bölge XIII-XIV. yüzyıllarda ismen Hafsîler'in hâkimiyeti altındaydı. Bununla beraber otorite Benî Yemlûl ve Benî Halef gibi mahallî ailelerin elinde bulunuyordu. Cerîd'deki muhtelif kabileler XIV. yüzyıl boyunca Hafsîler'le mücadele ettiler. Ebû Fâris Abdülazîz el-Hafsî, ayaklanan Tüzer ve Nefta üzerine zaman zaman seferler tertip etti (*el-Hulelü's-sündüsiyye*, II, 187). XV. yüzyıldaki güçlü Hafsî hükümdarları bölgede tam olarak otorite tesis etmeye muvaffak oldular. Ancak zamanla gevşeyen Hafsî idaresi karşısında bölge kabileleri yeniden müstakil hareket etmeye başladılar.

Cerîd bölgesi 982 (1574) yılında Osmanlı hâkimiyetine girdi. Osmanlılar kısa süre sonra buranın idaresini önce dayılara, ardından da beylerin eline bıraktı. 1677'de Tunus beyi tayin edilen Ali Bey el-Murâdî, Tüzer Kalesi'nde çıkan bir isyanı 1679 yılında bastırdı. Muhammed Bey de Tüzer'de bir mescid yaptırdı. Hüseyin b. Ali ise Nefta'da bir medrese inşa ettirdi (1705). Daha sonraki dönemlerde beyler Akdeniz ülkeleriyle, özellikle de Fransa ile ticarî ilişkiye girdiler. Tunus 1881'den itibaren Fransızlar tarafından işgal edildi. Bu işgal döneminde verimli toprakların halkın elinden alınıp Fransa'dan getirilen göçmenlere verilmesi, geleneksel tarım şeklinin bozulması, uygulamaya konan yeni tarım biçimine yerlilerin ayak uyduramaması, sanayinin köylüleri şehirlere çekmesi ve el sanatlarının yavaş yavaş terkedilmesi sonucunda bölge giderek fakirleşti. Fransız sömürge yönetimi 1956'da son buldu.

Cerîd halkı bugün Mâlikî ve Hanbelî mezhebine mensuptur. Nefta'da Rahmâniyye, Tüzer'de Ticâniyye tarikatının etkileri görülür. Neftalı muhaddislerden Ebû Abdullah Muhammed b. Hasan (ö. 294/906) meşhur olup kabri Nefta'dadır. 1850 yılında Nefta'da doğan ve 1880-1888 yıllarında burada müftülük yapan Rahmâniyye şeyhi İbn Azzûz Muhammed Mekkî (ö. 1916), son devir Tunus âlimleri arasında önemli bir yer iş-

gal eder. Tüzer müftülüğü yapan Bû Bekir b. Sâdık ise (ö. 1907) Ticâni tarikatının şeyhiydi.

BİBLİYOGRAFYA :

Ya'kübî, *Kitâbü'l-büldân*, s. 129; İbn Hurdâzbihi, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 87; İbn Havkal, *Şaretü'l-arz*, s. 62, 66, 67, 69; Makdisî, *Ah-senü't-tekâsîm*, s. 30, 56, 217, 220, 243, 246; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 348; Ebû'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân* (trc. Abdülmuhammed Âyetî), Tahran 1970, s. 195; İbn Haldûn, *el-İber*, VI, 192-197, 244, 248, 320, 344, 350-351; Kal-kaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, XIII, 87; Himyerî, *er-Ravzu'l-mi'târ*, s. 144, 450, 480, 578; *el-Hulelü's-sündüsiyye*, Beyrut 1945, I, 374-380, 404-420; II, 187; Vezzân ez-Zeyyâtî, *Vaşfü İfrîkiyye*, I, 29, 32, 66; II, 142; Augustin Bernard, "Afrique Septentrionale et occidentale", *Géographie Universelle*, Paris 1937-39, XI, 30, 91, 246, 257, 340; Ali Yahyâ Muammer, *el-İbâziyye ft mevki'bî't-târîh*, Beyrut 1385/1966, III, 47, bk. İndeks; A. H. Green, *The Tunisian Ulama 1873-1915*, Leiden 1978, s. 60, 175, 305, 306; Muhammed el-Urûsî el-Medenî, *es-Saltanatü'l-Hafşîyye*, Beyrut 1406/1986, s. 355, 359, bk. İndeks; K. J. Perkins, *Tunisia*, Beckenham 1986, s. 36, 40, 41, ayrıca bk. İndeks; G. Yver, "Bilâdülcerîd", *IA*, II, 609-610; a.mlf., "Kastilya", a.e., VI, 403-404; J. Despois, "Djarid", *EL²* (İng.), II, 462-464; M. Talbi, "Kastilya", a.e., IV, 739-741.

RECEP USLU

CERİDE

(جريدة)

II. Meşrutîyet döneminde
1908-1909 yıllarında
İstanbul'da yayımlanan
haftalık siyasî ve edebî mecmua.

20 Ramazan 1326 – 1 Şâban 1327 (15 Ekim 1908 – 18 Ağustos 1909) tarihleri arasında birinci yıl otuz sekiz, ikinci yıl kırk sekiz olmak üzere toplam seksen altı sayı yayımlanan mecmua, Abdülhak Şinasi Hisar'ın babası Mahmud Celâled-din Bey tarafından çıkarılmıştır. *Cerîde*, II. Meşrutîyet'in ilânı ile ortaya çıkan hürriyet havası içinde peş peşe neşredilen mecmualardan biridir. Bu devir gazete ve dergilerinin hemen hemen hepsi gibi *Cerîde* de başlığının etrafını, yukarıda "hürriyet", sağda "adalet", solda "müsâvat" kelimeleriyle çerçevelemiştir.

Mecmua, ilk sayının birinci sayfasında "Mukarrer Meslek" başlıklı makalede takip edeceği yolu şu şekilde açıklamaktadır: "Hürriyet, müsâvat, adalet dairesinde menâfi-i mülk ü millete hizmet etmek, şahsiyattan âzâde kalmak, matbuatla tevaggul etmeyen ekâbir ve meşâhiri hayırlı neşriyâta alıştırarak, Os-